

SUÇ HUKUKUNUN SOSYOLOJİK VEÇELERİ

Metodolojik bir inceleme

Hermann MANNHEIM
Çev. Dr. Feyyaz GÖLCÜKLÜ

I

Kriminolojinin bazı sosyolojik meseleleri üzerinde bir tebliğ yapmak her ne kadar kısmen kolay bir teşebbüs ise de; harcıâlem hale gelmiş bir konuda, bir konferans süresinde, yeni birşey söylemenin hemen hemen imkânsızlığı hissi bu kolaylığı muhtemelen yok edecektir. Suç hukukunun sosyolojik veçheleri söz konusu olduğu zaman ise durum tamamen farklıdır. Bu yalnız genellikle ihmâle uğramış bir konu değil, fakat aynı zamanda öyle bir inceleme alanıdırki, konuya ilişkin günlük meseleler üzerinde yeni her hangi bir şey söylemeden evvel, bunun ifade ettiği anlamı ve kapsadığı alanı tayin bir zarurettir. Tüm Hukuk Sosyolojisi incelenmeksizin, Hukuk Sosyolojisinin bir kolunu ve parçasını vücuda getiren Suç Hukukunun sosyolojik veçhelerini yararlı surette tartışmak mümkün olmayacaktır. Max Weber, Durkheim, Ehrlich, Kantorowicz, Roscoe Pound, Sinzheimer ve daha yeni zamanlarda Gurvitch, Timasheff, Julius Stone, Jerome Hall, Michael ve Adler ve diğerleri gibi büyük sosyolog ve hukuk felsefecileri tarafından söz konusu kavramı tayin için yapılan teşebbüslerin amaca yönelmiş önemli merhaleler teşkil ettiği şüphesizdir; bununla beraber bu alanda kılı kırk yaran derin teorik etüdlerden ziyade, pratik rehber teşkil eder nitelikte çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Her ne hâl ise genellikle bu konuda, özellikle Suç Hukuku Sosyolojisi konusunda yapılması gereken çok şey vardır. Suç Hukukunda sosyolojik meselelere, çoğu zaman hukukçular tarafından olmamakla beraber, hukukun diğer dallarında olduğundan daha erken eğilinmiştir. Lâkin Kriminolojinin ve bhusus bunun sosyolojik bölümü Krimino - Sosyoloji'nin doğumu durumu bir

mikdar karıştırmıştır; inceleme konumuz ne Krimino-Sosyoloji, ne de bunun ikiz kardeşi Penolojinin sosyolojik veçheleri olduğundan; söz konusu bu iki disiplinle, Suç Hukuku Sosyolojisini yekdiğerinden ayıracak hattın çizilmesi önemi küçümsenemez bir zarrurettir.

Bununla beraber bu cins bir ayırımın yapılabileceğinden acaba emin olabilirmiyiz? Seçkin Rus-Amerikan yazar Profesör Timasheff'e göre Kriminoloji gerçekte Suç Hukuku Sosyolojisiyle ayniyet halindedir (1). Kesinlikle ve peşinen denebilirki ileri sürülen bu ayniyet, Sosyolojinin -hatta en geniş anlamında-, Kriminolojiye inceleme materyeli ve çalışma metodlarını sağlayan tek bilimsel disiplin olmaması sebebiyle yersiz ve hatalıdır. Amerikan Kriminolojisinde sosyolojik yaklaşımın ağır basmasına rağmen, Kriminolojinin, bhusus psikolojik veçhesi sosyolojik yönü kadar önemlidir. Üstelik bu konuda Timasheff'in görüşüne karşı ileri sürülebilecek ve ileride tartışacağım diğer argümanlar da vardır.

Amerikan Kriminologu Profesör E. H. Sutherland'a göre Kriminoloji, Hukuk Sosyolojisi, Suç Etiyolojisi ve Penoloji olmak üzere üç ana bölümü kapsamaktadır, ve kendisi, Hukuk Sosyolojisini «ceza kanunlarının gelişimi şartlarının bilimsel analizini konu alan çalışma» olarak tanımlamaktadır (2). İncelememizin müteakip safhalarında daha da aydınlığa kavuşturulacak olan bu görüş de, Timasheff'inki gibi, kabule şayan değildir. Suç Hukuku Sosyolojisinin bir fonksiyonu da, şüphesiz, ceza kanunlarının gelişme şartlarının incelenmesidir; fakat bu inceleme Kriminolojinin kapsamına dahil bir husus olarak mütalâa edilemez.

Suç Hukuku Sosyolojisinde belli başlı hukukçu yazarlardan biri olan Profesör Jerome Hall Kriminoloji ve Suç Hukuku Sosyolojisini şu şekilde birbirinden ayırmaktadır: yazara göre Hukuk Sosyolojisi, ancak mevcut hukuk kaideleriyle olan yakın ilişkisini muhafaza etmek şartıyla Sosyolojinin ayrı bir kolu olarak tefrik ve mütalâa edilebilecektir; bu noktadan hareketle yazar Ceza Kanunu hükümleriyle ilgili sosyolojik bilgiler bütünü için Suç Hukuku Sosyolojisi tabirini kullanmakta; buna karşılık Krimino-

(1) Bk. N. S. Timasheff, *An Introduction to the Sociology of Law* (Harvard Sociological Studies, Vol. 3, Cambridge, 1939), s. 27 ve son.

(2) E. H. Sutherland *Principles of Criminology* (Lippincott, Chicago), 4. bası, 1947, s. 1.

loji de bu hükümlerden müstakil olarak bazı sosyal fenomenlerin incelenmesini ifade etmektedir (3).

Başlangıçtan beri açıkça hissedildiği gibi, bu çeşitli görüşlerden de sarıh olarak ortaya çıkmaktadır ki Kriminoloji ve hatta belki de diğer benzer disiplinlerin kapsadığı alanı tartışmadan, ana kavramımız konusunda tatmin edici bir tarife ulaşmamız mümkün olamayacaktır. !

Pek çok çalışma ve gayrete rağmen Kriminoloji tabirinin gerçek anlamı ve kapsamını tayinde şimdiye kadar bir fikir birliğine varılamadığı pek iyi bilinen bir vakiadır (4). Tabirin, aynı zamanda tretman (önleme çareleri) mevaddını da ihtiva edip etmediği yahut bu sonuncu için Penoloji gibi özel bir terimin mi kullanılması gerektiği hususlarına ilişkin sırf terminolojik meseleler bir yana; bu konuda tartışmalar devamedegelmektedir. Suç teşkil eden davranış ve bunun temelinde yer alan bedenî, psikolojik ve sosyo - ekonomik faktörlere ait incelemelerin Kriminolojiye konu teşkil ettiği genellikle kabûl edilmektedir; insanların nasıl ve neden suç işlediği; bunların, yahut hiç olmazsa bunlardan bazılarının ayrı tipler vücuda getirir şekilde gruplanıp gruplanamayacağı hususları da genellikle Kriminoloji içine sokulmaktadır. Lâkin bunun ötesinde herşey ihtilâflıdır. Ezcümle, Kriminoloji sadece kanunî anlamda *suç teşkil eden* davranışla mı, yahut daha geniş bir kavram olan *anti-sosyal* davranışla mı ilgilenecektir? «Idiographic» (*) bir disiplin sıfatıyla vakıaların ve nedensel ilişkilerin yahut ihtimâllerin incelenmesine mi inhisar edecektir; yoksa penoloji gibi, kişisel vak'alarda tretmanın neticelerine de eğilecek midir?

(3) Bk. Jerome Hall, «Criminology and a modern Penal Code», **Journal of Criminal Law and Criminology**, 1936, Val. 27, s. 1 (**Readings in Jurisprudence** adlı eseri içinde yeniden basılmıştır, s. 1070); Hall, **General Principles of Criminal Law** (Bobbs-Merrill, Indianapolis 1947), s. 558-9.

(4) Mabel A. Elliott, **Crime in Modern Society** (New York, Harper and Brothers, 1952), s. 24 («suçun ve önlenmesi çarelerinin bilimsel incelenmesi») yahut H. v. Hentig, **Crime: Causes and Conditions** (New York and London, Mc Graw-Hill, 1947) s. 1 («suç ve suçun kontrol altına alınması konusunda bilinen vakıalar») tarafından verilen tarifler, bizim burada karşılaştığımız özel güçlüklerin çözümlenmesinde bize yardımcı olabilmek için fazla sınırlıdır.

(*) Sonuç çıkarmayıp sadece tasvirle yetinme (Terc. eden. notu)

veya, aynı zamanda, bilimsel kanunların ve genel prensiplerin bulunmasını hedef alan «nomothetic» (***) bir disiplin midir? (5)

Birinci soru ele alındıkta, Profesör Thorsten Sellin'in, *Culture Conflict and Crime* (6) adlı eserinde parlak surette izah ettiği görüşe tamamen katılmaktayım: gerçekten nasılsa Psikiyatri kanun hükümleriyle sınırlı akıl hastalığı çeşitlerinin incelenmesine inhisar ettirilemezse, Kriminoloji de sadece Ceza Kanununda öngörülüp tarif edilmiş suçlu davranışın tetkikine münhasır kılınamaz; bu yüzden kriminolojiye has inceleme alanının, Sellin'in «hareket normları» dediği şeyle ilgili incelemeleri dahi kapsayacak surette genişletilmesi gerekir; bunlar ferdin, mensubu bulunduğu çeşitli sosyal gruplarca konmuş hareket kurallarıdır ve Devlet, kendi kanunlarıyla bu gruplardan sadece birini teşkil etmektedir. Beth'in de belirttiği gibi (7) Kriminoloji, «arzulanmayan toplumsal davranış ilmi» haline gelmeye yönelmiş bulunmaktadır. Bu ise, mesele, sarhoşluğun, fuhşun, iş hayatında dolandırıcılığın, «beyaz yaka suçluluğu» ve benzerlerinin yahut marazî yalancılık, okuldan kaçmak gibi bir kısım davranışların dahi incelenmesini ifade etmektedir; genellikle toplumsal intibaksızlık da Kriminolojiye has bir konudur; ve bu anti - sosyal davranış şekil veya şartlarının Ceza Kanununca öngörülüp görülmemesi önem taşımaz. Bununla beraber kabûl gerekirken Kriminolojinin inceleme konusu olarak kanun normu yerine «hareket normu»nun ikamesi, konuyu daha da müphemleştirecektir; fakat hiç değilse emin olunabilirki önemli anti - sosyal davranış şekilleri, muhtaç buldukları titiz bir incelemeye, ancak bu yoldan kavuşabileceklerdir.

Kriminoloji teriminin böylece geniş anlamda kullanılması, Jerome Hall'in, daha evvel temas etmiş bulunduğumuz, Kriminoloji ve Suç Hukuku Sosyolojisi ayırımına da uygun düşer görünmek-

(**) Sebep sonuç ilişkilerinden hareketle kanunlara yahut genellemelere yükselme (Terc. eden. notu)

(5) Bu ihtilâf konusunda bk. Meselâ Timashev, op. cit., s. 19. G.W. Allport, *Personality*, (1937), s. 22, haklı olarak bu iki kategorinin birbiri içine girebileceği kanaatindedir. Keza Bk. G.W. Allport, «The Use of Personal Documents in Psychological Science», Social Science Research Council, New York *Bulletin* 49 (1942), s. 53 ve son ve *Passim*; T.H. Pear, «Perspectives in modern Psychology», *British Journal of Psychology* (General Section), Vol. XXXVIII, Part 3, Mart 1948.

(6) *Culture Conflict and Crime* (1938), (New York, Social Science Research Council), *Bulletin* 41, s. 19 ve son, 30 ve son.

(7) Marianne W. Beth, *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 32. no. 1, Mayıs-Haziran 1941, s. 67 ve son.

tedir : gerçekten Jerome Hall'e göre Kriminoloji, Ceza Kanunu nazarı itibara alınmaksızın bazı toplumsal fenomenlerin incelenmesini; Suç Hukuku Sosyolojisi de Sosyolojinin Ceza Kanunuyla ilgili bölümünü ifade etmekteydi. Kanun koyucu hakikaten ciddî mahiyetteki anti-sosyal davranışların pek çoğunu Suç haline getirdiğinden, bu ayırım, Hall'ün de haklı surette belirttiği gibi (8), bütün ağır suçlar konusunda önemini belki de tamamen kaybedecektir; fakat, kanun koyucunun, kendileri konusunda Ceza Kanunu aracılığını kullanıp kullanmamaya karar vermesi bazı faktör ve mülâhazalara bağlı bulunan daha az ciddî nitelikteki anti-sosyal davranış söz konusu olduğu takdirde, bu ayırım büyük bir önem taşıyacaktır (9). Ancak böylece Suç Hukukundan bağımsız kılınan Kriminoloji, o ana kadar kanun koyucunun meçhulü bulunan bir kısım anti-sosyal davranışların da gerçekte suç sayılması gerektiğini gösterir malzemeyi toplamak suretiyle, kanun değişikliklerine zemin hazırlamada kullanılabilir olacaktır (10).

Aynı oluşuma halen Penoloji alanında da raslanmaktadır; artık bu disiplin de sadece kanunun öngördüğü çeşitli ceza metodlarının incelenmesine inhisar etmemektedir. Meselâ probasyon, 1948 tarihli *Criminal Justice Act*'ın 7. maddesinden de anlaşıldığı gibi, hukukî anlamda bir ceza olmaktan artık çıkmıştır. Bununla beraber söz konusu müessesese penolog için pekâla gayet önemli bir inceleme konusu teşkil etmektedir. Aynı mülâhazalar suçluların psikolojik tertmanı alanında uygulanan çeşitli metodlar hakkında da geçerlidir. Bunlar kanunî anlamda ceza kapsamı dışında kalmakla beraber, etkileri ve neticeleri bakımından, penolog tarafından ciddî surette incelenmeleri gereken müesseselerdir. Kısaca denebilir ki hukukî anlamdaki suç ve ceza kavramlarını çevre-

(8) *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1936, Vol. 27.

(9) *Criminal Justice and Social Reconstruction* (1946) adlı eserimdeki analize Bk. s. 5-6 ve *passim*. Keza Marshall B. Clinard, *The Black Market* (New York), Rinehard and Co., Inc., 1952), Part 9-11.

(10) Konferansı takip eden tartışmaların birinde, kanunî anlamda suç teşkil etmiyen bir davranışı incelemenin, sosyolog yahut psikolog yerine kriminologun çalışma alanına sokulması, kanun koyucuyu, bu davranışı cezalandırmada, aşırı derecede etkileyecektir denmiştir. Lâkin bir sınıf olarak kriminologların, bazı davranış şekillerini inceledikleri için, bunların yersiz olarak suç haline getirilmeleri lehinde buldukları yolunda bir delil mevcut değildir; bilâkis bugüne kadar kriminologlar aksi eğilimi göstermişlerdir. Kanun koyucunun, kriminologca verilen mütalâaları, diğer uzmanlarınkinden daha kolaylıkla kabûl etmiye me-yilli bulunduğu da söylenemez.

leyen bir kuşak vardırki, bunu Kriminoloji ve Penolojinin inceleme alanı dışında bırakmağa cevaz yoktur.

Yukarıdaki ikinci soruya gelince, Kriminolojinin aynı zamanda *idiographic* ve *nomothetic* bir bilim olduğu şüphe götürmez; Kriminoloji kişisel vak'alarda, beşeri davranışa ilişkin fiili durumların gözlemini ve sistematik surette sınıflandırılmasını hedef alması itibariyle *idiographic*; yeknesaklıkların ve genel kanunların keşfini amaç edinmesi itibariyle de *nomothetic*'tir. Aynı mülâhazalar Suç Hukuku Sosyolojisi konusunda da geçerli görünmektedir; filhakika bu disiplinin *nomothetic* vasfı daha önemli olmakla beraber, kendisinin *idiographic* ve *nomothetic* olmak üzere iki ayrı veçheye sahip bulunduğu muhakkaktır.

Söylemeğe lüzum yokturki şimdiye kadar üzerinde durduğumuz ve Suç Hukuku Sosyolojisinin muhakkak Ceza Kanunuyla bağlantılı bulunması, Kriminoloji konusunda ise böyle bir bağlantının zaruri olmaması, keyfiyeti Kriminoloji ile Suç Hukuku Sosyolojisi arasında mevcut yegâne fark değildir. Daha evvel de işaret olunduğu üzere Kriminoloji, Sosyolojiden maada, bhusus Psikoloji, Antropoloji, Biyoloji gibi diğer bazı temellere de sahiptir.

II

Kriminoloji ve Suç Hukuku Sosyolojisi arasında mevcut farklardan bir kısmına ilişkin bu ilk mülâhazaları müteakip belirtmek gerekirken, Suç Hukuku Sosyolojisinin geçerli bir tarifini verebilmek için, konuya bu disiplinin sadece Kriminoloji ile olan ilişkileri açısından bakmak yetersizdir. Gerçekten suçun bütün yönleriyle bilimsel surette incelenmesini konu alan ve bunu sağlayan dört ayrı disiplin mevcuttur. Bunlardan dördüncüsünü daha sonra tartışmak üzere bir yana bırakarak ilk üçünü görelim. Bunlar :

(1) Daha evvel belirtilen muhtevası içinde *Kriminoloji* (Penoloji dahil).

(2) *Jurisprudence*'in (***) (Felsefî Hukuk İlmi) bir dalı olarak *Ceza Kanununun* bilimsel tetkiki. Bu da (a) meselâ belirli kanun hükümlerinin ve bunların biribiriyle olan münasebetlerinin mantikî ve lâfzî yorumunu kapsamak üzere -hemen göreceğizki

(***) *Jurisprudence* teriminin türkçe karşılığı Hukuk İlmi olmak gerekir. Bu anlamda Hukuk İlmi, «müesseselerin menşeiini izah ve mevcudiyeti şartlarının incelenmesi amacıyla, hukuk sistemlerinin gelişi-

münhasıran mantıkî ve lâfzî- *analitik*; veya (b) *tarihî* (11); yahutta (c) *mukayeseli* olabilir. Ana fonksiyonu da suçun ne tür bir davranış olduğunu tasvir, veya fiilin evvelce de suç teşkil edip etmediğini, yahut başka ülkelerde de suç sayılıp sayılmadığını, ne surette cezalandırıldığını tespittir.

(3) *Suç Hukuku Sosyolojisi*. Bu disiplin toplumun ve bu toplum içindeki çeşitli grupların ve müesseselerin bünyesini, içtimaî mevki ve etkilerini; belirli bir cemaat içinde yer alan farklı grupların tutum ve değer yargılarını -velhasıl bunların tamamını gerek bir bütün olarak Ceza Kanunu, gerekse bu kanunun belirli hükümleriyle bağlantılı olarak inceler. Meselâ toplum içindeki belirli bir grubun bünye, içtimaî mevki ve kuvvet itibariyle, bizzat bu gruba yahut, hatta, diğer bir gruba ait mevzuatı ne ölçüde etkilediği; yahut bu mevzuatın söz konusu gruplar üzerinde ne etki yaptığı gibi. Maamafih bu tarifi şimdilik bir ön tarif saymak ve, nihaî formülü ortaya koymadan evvel bunu, belirli akımların temsilcisi sosyologlarca bugüne kadar ileri sürülmüş diğer bazı tariflerle karşılaştırmak daha uygun olacaktır.

mini tayin eden prensiplerin bulunması hedefine yönelmiş disiplindir» (Vinogradoff); «Dar anlamda Jurisprudence, mahkeme kararlarından yani belirli kanun hükümlerinin mahkemelerce yorumlanması sonucu ortaya çıkan hukuktur ve bu sıfatla bir san'at yahut bir teknik niteliğine sahiptir. Her topluma tekabül eden müşahhas ayrı bir hukuk sistemi ve ayrı bir hukuk tekniği mevcut olduğuna, mevcut olması gerektiğine göre, içtihat hukukuna (jurisprudence), belirli toplumsal konjonktür ve ihtiyaçlar muvacehesinde «toplumsal mühendislik» niteliği de haklı olarak verilmektedir. İchtihat hukukundaki tarihi, filozofik, analitik, normatif, sosyolojik ve gerçekçi içtihat gibi farklı eğilimler, bu mühendisliğin sadece farklı tekniklerinden ibarettir ki bu da ancak hukuk ve toplum hayatındaki müşahhas durumların analizi şartıyla meşruiyet kazanacaktır. -Maalesef Hukuk tekniğinin beher yorum şekli, aşağı yukarı, kendini, hukukta ayrı bir teorik bilgi dalı olarak telâkki ettiğinden, hukuk tarihi, hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi gibi sırf teorik disiplinler, çeşitli tekniklerin vücuda getirdiği bir bütün olan Jurisprudence'la karıştırılır olmuştur. Böylece Jurisprudence teriminin anlamı yanıltıcı surette genişlemiş ve bu sadece bir san'at olarak değil, aynı zamanda bir bilim olarak da mütalâa edilmiye başlanmıştır (H. P. Fairchild, **Dictionary of Sociology and Related Sciences**, 1961, Littlefield, Adams and Co., Paterson, New Jersey). Her türlü karışıklığı ve yanlış anlamayı önlemek için, biz tercümemizde, doğrudan doğruya Jurisprudence terimini kullanmayı tercih ettik (Terc. eden. notu).

(11) Stone'un da belirttiği gibi analitik hukuk tarihinin mevcudiyeti bir gerçektir.

Profesör Ginsberg, Eugen Ehrlich'in *Grundlegung der Soziologie des Rechts* (12) adlı eserinin İngilizce tercümesini inceleyen ilginç yazısında, Hukuk Sosyolojisinin en önemli meselelerinden olmak üzere aşağıdaki dört hususu seçmektedir :

«(1) Hukuk normlarının mahiyeti nedir ve bunlar ahlâk, din, teamül, âdet ve usûl (tavır hareket) normları gibi diğer özel normlardan ne suretle ayrılmaktadır; (2) Hukuk kaidelerinin ortaya çıkışına âmil olan ve bunları diğer toplumsal düzenleme şekillerinden farklı kılan sosyal, ekonomik ve politik şartlar nelerdir; (3) Çeşitli toplumsal kural şekillerinin yekdiğeri üzerindeki etkisi nedir; meselâ morâl telâkkilerde vaki değişiklikler tarihi gelişimi içinde hukuku ne ölçüde etkilemiştir; (4) mevzu hukukun, ideal adâlet muvavehesindeki durumu nedir ve bu ilişkinin incelenmesinde geçerli muteber metodlar varmıdır».

Bu dört husustan ilk ikisinin, daha evvel sözü edilen, kanunî kurallar ve «hareket normları» ayrımıyla hemen hemen ilgili olduğu; ikinci ve üçüncü noktanın, Suç Hukuku Sosyolojisi konusunda kabûl ettiğimiz ön tarife dahil bir hususla ilgili bulunduğu; ve aynı mülâhazanın, biraz daha uzaktan olmakla beraber, Ginsberg'in belirttiği son nokta konusunda da geçerli olabileceği aşıkârdır.

Hukuk Sosyolojisini tarifte Profesör Gurvitch'in ileri sürdüğü çeşitli görüşler biraz daha karışıktır. Meselâ nispeten basit fakat nihaî görünmeyen aşağıdaki tarifi ele alacak olursak diyebilirizki, bu tarif, aynı zamanda Kriminolojinin sosyolojik veçhesini de şûmulü içine almaktadır ve bu sebeple mucibi tenkittir : «Hukuk Sosyolojisi, beşeri sosyolojinin (sociology of the human spirit) bir bölümüdür ve hukukun tüm toplumsal realitesini, gözle görülüp elle tutulan ifade şekillerinden başlamak üzere, gerçek kollektif davranışlar içinde incelemektedir» (13). Kriminoloji, yahut hiç olmazsa Suç Sosyolojisinin, Hukuk Sosyolojisi içinde yer alan bir bölüm olduğu yolunda Gurvitch'in sahip bulunduğu bu intibai, kendisinin daha sonraki mütalâa ve mülâhazaları da kuvvetle doğrulamaktadır; Ferri'nin suç sebebi sıfatıyla sosyolojik faktörler konusundaki çalışmalarından «jenetik ceza hukuku sosyolojisine değerli bir yardım» olarak bahsetmesi dahi bunun bir delilidir.

Öte yandan Profesör Sutherland'in yukarıda atıfta bulunulan Hukuk Sosyolojisi tarifi ise pek sınırlı görünmektedir; Hukuk Sos-

(12) *Modern Law Review*, 1937, Vol. I, s. 169.

(13) Geroge Gurvitch, *Sociology of Law*, (İngilizce bası, Routledge and Kegan Paul, 1947), s. 48.

yolojisini, ceza kanunlarının gelişimi şartlarının bilimsel açıdan analizi olarak tespit eden bu tarif, ceza mevzuatının toplumda mevcut çeşitli gruplara yaptığı etkiyi inceleme hususunu ihtiva etmektedir. Maamafih böyle bir analiz, Sutherland'ın yaptığı gibi sınırsız surette değil, fakat sınırlı bir anlamda alınmak şartıyla Kriminolojinin bir bölümü olarak mütalâa edilebilecektir; meselâ belirli bir suç tipindeki artış gibi bazı kriminolojik vakıaların, belirli bir ceza mevzuatını ortaya çıkarabilmesi hali gibi. Lâkin benzeri meselelerin Suç Hukuku Sosyolojisine terki daha isabetli görünmektedir.

İncelemelerimizin bu safhasında verilecek bir örnek Kriminolojinin sosyolojik kısmı ile Suç Hukuku Sosyolojisi arasındaki ayırıcı hattın nereden geçmesi gerektiğini göstermesi bakımından faydalıdır. Meselâ kadın suçluluğunun sosyolojik veçheleri konusunda aşağıdaki ayırımın mevcudiyetini kabul gerekli gibi görünmektedir: *Kriminolog* bu suçluluğun kemmî durumu, istatistikî tahavvülleri, çeşitli ülkelerde kadın suçluların erkek suçlulara oranı; kadın suçluların yaşları ve tipleri; işlenen suçların çeşitleri; suçta katılmada cinsiyet farkları (manevî yahut aslî veya fer'î fail olarak) ve suçların tek kişi tarafından mı yoksa grup halinde mi işlendiği; kadın suçluluğunun görünür sebepleri; suçluların medenî sosyal ve ekonomik durumu; kadın suçluluğu ve fuhuş arasındaki münasebet, erkeklere kıyasen kadınlara uygulanan ceza metodları ve bu metodların etkileri; muhtemelen, suç mağduru olarak kadınların oynadıkları röl, gibi meselelerle ilgilenecektir. *Suç hukukçusunun* faaliyeti ise, Ceza Kanununun bu konuda özellik taşıyan hükümlerinin, bahusus çoğunlukla yahut münhasıran kadınlar tarafından işlenen suçlara ilişkin ahkâmın, veya kanunun kadınlar ve erkekler için farklı olarak koymuş bulunduğu hükümlerin hukukî yorum ve analizine inhisar edecektir, Meselâ yeni doğmuş çocuğun öldürülmesi, çocuk düşürme, homoseksüel filler, fuhuş gibi. Keza ceza tatbikinde sadece kadınlarla ilgili kanun hükümlerinin yorum ve analizi de suç hukukçusuna ait bir faaliyettir; meselâ gebe kadınların ölüm cezasından muaf tutulması gibi. Nihayet evli yahut bekâr kadının çeşitli toplumlarda ve zamanlarda sahip bulunduğu genel pozisyon; bu pozisyonun, kadınların suç teşkil eden *davranaşına değil* -bu husus kadın suçluluğundaki potansiyel sebeplerin incelenmesi sıfatıyla kriminologların çalışma alanına dahildir-, fakat bizzat ceza kanununa etkisi de *Suç Hukuku Sosyolojisi* tarafından incelenecek meselelerdir: meselâ belli bir toplumda kadının sahip bulunduğu sosyal statünün, bu toplumdaki çocuk düşürmeye, yeni doğmuş çocuğun öldürülmesine, homoseksüaliteye ya-

hut fuhşa ilişkin kanun hükümlerini ne ölçüde etkilediği gibi. Bundan başka memleketteki çeşitli grupların, kadınları konu alan mezkûr kanun hükümlerine karşı takındığı genel tutum dahi Hukuk Sosyolojisine dahil bir incelemedir ve bu sıfatla Hukuk Sosyolojisi, kişisel tutumları inceleyen Sosyal Psikolojiden ayrılmaktadır (14). Bunlara ilâveten Suç Hukuku Sosyolojisi, meselâ, belirli bir topluluktaki nüfus hareketi, topluluğun ekonomik şartları, bu topluluktaki farklı sosyal grupların ahlâkî ve dinî telâkkileri ve bunların tutumunun çocuk düşürme, yeni doğan çocuğu öldürme vs. konusundaki ceza mevzuatına etkisi gibi daha geniş bazı meseleleri de kapsayabilir.

Bütün bunlar Kriminoloji ile Suç Hukuku Sosyolojisi arasında mevcut bir kısım ilgiyi ortaya koymaktadır; lâkin, bu tespit dahi, ortada yolumuzu tıkayan diğer yanıltıcı bir engelin mevcudiyeti sebebiyle, biraz önce de söylediğimiz gibi, ele almış bulunduğumuz konuda nihaî bir cevap sayılamıyacaktır. Daha evvel Suç Hukukuna ilişkin Jurisprudence'a (Jurisprudence of Criminal Law) atıfta bulunurken (yukarıda II, 2), bunun sadece üç koluna işaret etmiştik ve bunlar da analitik, tarihî ve mukayeseli surette yapılan incelemelerdi. Bunlardan başka şimdilik dördüncü kol olarak adlandırılabilir bir de *Sosyolojik Jurisprudence* vardırki, bunun da Hukuk Sosyolojisi ile olan münasebetini gözden geçirmek gerekir. Acaba bunlar ayrı isim altında aynı şeyi mi ifade etmektedirler; yoksa birbirinden kesin surette ayrılması gereken iki farklı disiplin mi teşkil ederler? Timasheff (15) ve Dekan Pound ikinci görüşü kuvvetle savunmaktadırlar ve Dekan Pound, Gurvitch'in *Hukuk Sosyolojisi* adlı eserine yazdığı önsözde aynen şöyle demektedir : «Nasılki sosyolojik *Jurisprudence* yeterli bir Hukuk Sosyolojisi olmak iddiasında değilse, Hukuk Sosyolojisi de artık sosyolojik *Jurisprudence* olmaktan çıkmıştır» (16). Buna karşılık Profesör Stone ise *The Province and Function of Law* (17) adlı önemli eserinde «hukuku toplum açısından inceleyen disiplinden («Sosyolojik *Jurisprudence*») ayrı bir bilimin («Hukuk Sosyolojisi»),

(14) Sosyoloji ve Sosyal Psikolojinin konusu ve metodları arasındaki fark için Bk. G. Murphy, L. B. Murphy ve Theodore M. Newcomb, *Experimental Social Psychology* (NewYork and London, Harper and Brothers, gözden geçirilmiş bası, 1937) s. 15 ve son., 890 ve son.

(15) Op. cit., s. 15 ve son.

(16) Op. cit., s. XV.

(17) London, Stevens and Sons, Limited, 1947, Chp. XVII : «Scope and Nature of Sociological Jurisprudence», bilhassa s. 393-4,

birinciyle birarada ve yan yana mevcut bulunduğu yahut bulunabileceği» hususunda henüz ikna edilmemiş olduğunu beyan etmektedir. Roscoe Pound ve Timasheff ile mutabık olarak, burada hakikaten bilimsel incelemenin iki ayrı kolu ile karşı karşıya bulunduğumuz kanaatında ise de, bunlar arasındaki ayırıcı hattın çizilmesinde kendileri ile hem fikir olduğumdan emin değilim. Timasheff'in yerinde olarak teslim ettiği üzere Sosyolojik Jurisprudence «analitik, tarihî ve mukayeseli Jurisprudence'a ilâve olunabilecek yeni bir Jurisprudence dalı değildir; bu daha ziyade beher dalda uygulanabilecek yeni bir metod yahut yeni bir bakış şekildir (17a); ve, özellikle, belirli kanun hükümlerinin yorumlanmasında sosyolojik teknik ve materyelin kullanılması hususunu ifade etmektedir. Kanunî terimler, makûl surette, ancak topluluğun telâkkileri, tutumu ve örf ve âdetin ışığı altında yorumlanabilirler. Bu konuda birkaç örnek verelim : meselâ «müstehçen edebiyat» yahut «ırza tasaddi» teşkil eden şeyin ne olduğu; hırsızlığa konu olabilecek bir «şey»den kanunun ne anladığı ana-baba yahut öğretmenler tarafından uygulanan «aşırısı», binnetice yasak cezanın («pek fena muamele») ne demeye geldiği Hıristiyanlık dininin «skandal», binnetice dinî tahkir suçunu teşkil edecek surette inkârının ne zaman vücut bulacağı; yol üstünde durarak gelip geçene fuhuş amacıyla teklifte bulunan bir fahişenin davranışının, etraftakiler için ne vakit bir «rahatsızlık» teşkil edeceği; bir evrakın «tahkir edici yayın» niteliğine, yani «bir kimseyi husumet ve hakarete maruz bırakmak veya onu umum nazarında küçültmek amacına» sahip olup olmadığı; bir grupu tahkir olayında neşriyatın, «Kraliyet tab'asının farklı sınıfları arasında garaz ve düşmanlık yaratıcı» yahut «tüm olarak bir sınıfa karşı garazı tahrik edici» (18) amaç güttüğü ileri sürülerek bu yazı naşiri aleyhine kovuşturmaya geçilip geçilmiyeceği; «gayri kanunî» ve binnetice suç sayılan çocuk düşürmenin ne olduğu; taamüden adam öldürme suçunu adi katile çeviren «tahrikin» yeteri derecede «ağır» olmasından ne anlaşılacağı gibi pek çok ve benzeri yüzlerce meselenin Mahkemeler tarafından sadece hukukî analizle, yani günümüz toplumunun ve toplum içindeki çe-

(17 a) Timasheff, op. cit., s. 28, not. 7.

(18) Bk. «Report of the Committee on the Law of Defamation» (London, HMSO, Cmd. 7536, 1948), s. 11; Rupert Cross and P. Asterley Jones, *An Introduction to Criminal Law*, (London, Butterworth and Co. Ltd, 1947) s. 255.

(19) Yukarıdaki örnekler İngiliz ceza kanunundan alınmış olmakla beraber, bunların, uygun değişikliklerle diğer hukuk sistemlerinde de geçerli olduğunu sanmaktayım.

şitli grupların tutum ve ihtiyacı gözönünde tutulmadan, memnuniyet verici surette çözümlenmesi mümkün değildir. Bu çeşit mahkeme kararları, meselâ, belirli bir toplumda, belirli bir zamanda tasvip yahut hiç olmazsa müsamaha gören cinsel davranış; toplumun ve toplum içindeki çeşitli sınıfların mutad aile hayatı icabına uygun gördüğü ebeveyn disiplinin niteliği; dinsizlere, serbest düşünlere ve genellikle siyasî tartışmalara gösterilen hoşgörülülüğün derecesi; ülkenin ekonomik durumu karşısında takibi gereken nüfus politikası; azınlık gruplarının himaye görececek hakkı vs. gibi tam anlamında sosyolojik bir incelemeye ihtiyaç göstermektedirler.

Aynı zamanda hukukî ve sosyolojik olan bu mülâhazalara güzel bir örnek, Bay Hâkim Stable'in müstehcen yayın suçlamasıyla kovuşturulan bir Londra firması aleyhine açılmış bir davada jüriye hitaben yaptığı aşağıdaki konuşmada yer almaktadır (20) :

Konuşmasında kendisi «Kararınız hürriyeti, nizama riayetsizlikten ayıran hattın nereden geçtiği konusunda büyük önem taşıyacaktır» demiştir. «Biz burada zevklerin yargıcı olarak toplanmış değiliz. Biz burada böyle bir kitabın bizim hoşumuza gidip gitmediğini söylemek için bulunmuyoruz. Biz buraya böyle kitapların asla yazılmamış olmasının daha iyi olup olmadığını söylemek için de gelmedik». Bir kitabın müstehcen sayılıp sayılmıyacağını tayin için 1868 de kabûl edilmiş bulunan ölçü, bu yayının onu ele geçiren ve kafası bu çeşit gayri ahlâkî etkiye açık kişileri ifsat etmeğe müsait bulunup bulunmadığı idi. Halbuki kitabın günümüz ölçülerine göre değerlendirilmesi... «Acaba İngiltere'de bugünün edebiyatı ondört yaşındaki bir kız öğrenciye uygun düşecek kitap ölçüsüne göre değerlendirilecek mi diyeceğiz?... sıhhatli bir toplum yaratmak arzusuyla ceza kanununu bu kadar ileri -gitmesi lâzım gelenen daha ileri- götürürsek, kanunun değiştirilmesi için bir isyan ve talep riski ortaya çıkarmış olmaz mıyız ? Böylece pendül aksi yönde çok uzağa giderek, hâlen kapsamı dışında tutabildiğimiz bazı şeyleri de şümulü içine almıyacak mıdır?... Fikirlerin, inançların ve düşünce akımının hemen hemen eritici potaya konmuş bulunduğu ve halkın, beşeriyetin hangi yöne çekildiği, ona hangi yolun teklif edildiği konusunda şaşırılmış bulunduğu günümüzde, hayatın, meselâ Birleşik Devletlerde, Fransa'da, Almanya'da yahut başka

(20) *The Times*, 3 temmuz 1954. Keza Bk. benzeri bir amerikan telâkkisi için *Cornell Law Quarterly*, Vol. 34, İkbahar 1949, s. 442 ve son. «Inadequacy of present Tests as to what constitutes Obscene Literature».

ülkelerde nasıl yaşandığını bilmek zorundaysak, bu milletlerin muasır romanı bize rehberlik edebilecek -pekçok kimse için de gerçekten tek rehber olabilecektir.»

Bu örnekler Ceza Kanununun yorumunda sosyolojik *Jurisprudence*'in çözümlenmesi zorunda kalabileceği meselelerin mahiyetini göstermek için yeterlidir. Gerçekten sosyolojik *Jurisprudence*, belirli kanun metinlerinin analizinde kullanılacak özel bir metod yahut teknik sıfatıyla, zarureten, mevzu hükümleri sosyolojik durumun ışığı altında yorumlamaya inhisar edecektir. Halbuki Suç Hukuku Sosyolojisinin görevi ise daha şümullüdür; bu görev Sosyolojik *Jurisprudence*'inkinden daha evvel başlamakta ve daha sonra bitmektedir ve daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Suç Hukuku Sosyolojisi, söz konusu sosyolojik durumun bütünü, bunun gerçekten nazarı itibara alınmadığı yahut belirli bir kanun hükmünün yorumuyla ilgili bulunmadığı açık olan hallerde bile, kanun koyucu tarafından nazarı itibara alınabilecek ya da alınması gerekecek şekilde incelemek zorundadır. Bu telâkki tarzına bir örnek teşkil etmek üzere farz olunabilirki meselâ tüm durumun sosyolojik analizi, İngiliz Ceza Kanununun çocuk düşürmeye karşı almış bulunduğu halihazır tutumun artık geniş halk kütleleri tarafından benimsenmediğini, keza çocuk düşürmenin tıbben dahi tehlikeli görülmediğini ve nüfus uzmanlarınca da mahzurlu sayılmadığını pekâlâ ortaya koyabilecektir. Bu bulgular, çocuk düşürmenin yasaklanması lehindeki bir kısım önemli argümanın bundan böyle yok olduğunu göstermesi sebebiyle Suç Hukuku Sosyolojisinin kapsamına dahil bulunacaktır. Fakat buna rağmen kanun, çocuk düşürmeyi suç saymakta devam eder ve daha da ileri giderek bu konuda her türlü istisna kabulünü açıkça reddederse, yukarıda sözü edilen sosyolojik vakıalar kanunun yorumunda Sosyolojik *Jurisprudence* tekniğinin de işine yaramıyacaktır. Maamafih sözü geçen vakıalar daha evvel kendisine atıfta bulunduğumuz ilmî bilginin dört dalından sonuncusu, yani «*Kriminalpolitik*» (Suç politikası) konusunda büyük önem kazanabilirki, bu hususu da aşağıda tartışacağız.

Sosyolojik *Jurisprudence* ve Hukuk Sosyolojisinin beherine has olan alanların çoğu zaman binişik bulunduğu da vakidir. Meselâ topluluğun din karşısındaki tutumunu analiz, sadece dini tahkir suçunun yani mevzu ceza kanununun bir maddesinin yorumlanmasında değil, fakat aynı zamanda bu suçun ilgasına karşı lehde ve aleyhtde ileri sürülen sebeplerin değerlendirilmesi bakımından da önemli olabilir. Bir kaç yıl önce «*Mass - Observation*» ta-

rafından yapılan ve «Halkın din, ahlâk, ilerleme ve politika konusundaki tutumu üzerine bir Londra ilçesinde yapılan inceleme» nin sonuçlarından biri de şu idi (21) : «Başkente halkın onda biri her hangi bir Kiliseye hiçbir surette bağlı değildir ve aşağı yukarı üçte ikisi hiç, yahut hemen hemen hiç Kiliseye gitmemektedir. Lâkin çoğunluk -kadınlarda beşte dört, erkeklerde üçte iki- hiç olmazsa açıkça Allahın varolabileceğini teslim ve geri kalanlarda da inançsızlıktan ziyade bir tereddüd beyanında bulunmuşlardır. Başkente halkın çoğunluğu, kendi dinî inançlarını hesaba katmaksızın, okullara din dersi konulması gerektiği kanaatindedir..... Din *idesine* ve dinî inança karşı bir «iyi niyet» tutumu bütün İncelemede açıkça görünmektedir...» Bu sonucu çoğunlukla İngiliz halkının sahip bulunduğu görüşü gerçeğe uygun surette yansıtır (Mass - Observation'ın böyle bir iddiası yoktur) telâkki edersek, bu tespit hem dinî tahkir suçunun ilgasına karşı önemli bir argüman olacak, hem de kanunun yorumunda Mahkemelerin hangi istikamete yönelmeleri gerektiğini gösterecektir; yani yukarıdaki sonuç hem Hukuk Sosyolojisi ve Sosyolojik *Jurisprudence*, ve hem de şüphesiz *Kriminalpolitik* için malzeme sağlamış olacaktır.

Buraya kadar tartışageldiğimiz söz konusu üç ayrı yaklaşım arasında mevcut bulunan ilişkiler muhtemelen aşağıdaki şekilde ifade edilebilecektir : *Kriminoloji Ceza Kanunundan tamamen müstakildir; Sosyolojik Jurisprudence*, somut vak'aların çözümünü icabı yorumlanması gereken *belirli kanun hükümlerinin* mevcudiyeti şartına *kesin surette* bağlıdır; *Suç Hukuku Sosyolojisi*, zarureten belirli kanun hükümleriyle değil, fakat *bir bütün olarak Ceza Kanunuyla* bağlantılıdır.

(4) Mütalâası gereken dört kategoriden sonuncusuna gelince, almanca *Kriminalpolitik* yahut Fransızca «*politique criminelle*» olarak ifade edilen bu terimin, uygun bir İngilizce karşılığı yok gibi görünmektedir. Her ne kadar terimin ana hatları itibariyle anlamı açık ise de, kapsamı konusunda fikir ayrılıkları mevcuttur. Özü itibariyle *Kriminalpolitik* (Suç politikası) -Robert von Hippel'e göre (22) tabir aşağı yukarı 1800 yılında kadar geri gitmektedir -ceza adâleti ve ceza sistemi *reformuyla* ilgilidir. Maamafih bu alanda *yapılması gerekene* ilişkin bütün meseleleri, Michael ve Adler gibi, Suç Hukukuna dahil sayan yazarlar da vardır (23). Diğer bir kı-

(21) **Puzzled People** (London, Victor Gollancz Ltd., 1948), s. 156.

(22) **Deutsches Strafrecht**, Vol. I (1925), s. 535, not. 1.

(23) Jerome Michael ve Mortimer J. Adler, **Crime, Law and Social Science**, s. 42 ve 338.

sım yazarlar ise *Kriminalpolitik* ve Kriminoloji arasında bir ayırım yapmamaktadırlar (24). Kısmen haklı görünen diğer bazılarına göre de *Kriminalpolitik*, kendi başına bağımsız gerçek bir birim değildir ve tercihan iki kısma ayrılması gerekmektedir, bunlardan her biri ayrı bir disiplinin bir bölümünü teşkil eder: *Kriminalpolitik* mevzu hukuk reformu için *de lege ferenda* mülâhazaları ifade ettiği takdirde bu, (Michael ve Adler'in telkin ettiği gibi) Suç Hukukunun bilimsel incelenmesine dahil bir bölüm sayılacaktır; buna karşılık meselâ ceza evlerinde uygulanan infaz sisteminin ıslahı gibi kanunî hiçbir değişikliğe ihtiyaç göstermiyen, dar anlamda ceza sistemi reformunu ifade etmesi halinde de Penolojinin bir bölümü olarak mütalâa edilecektir. Bu telâkkiye karşı ileri sürülebilecek bir itiraz, mezkûr görüşün, konunun kapsamını, çeşitli ülkelerin kanun koyucuları tarafından kullanılan tekniklerle aşırı surette bağlantılı kılmasıdır. Meselâ bazı ülkelerde infaz sisteminin temel ilkeleri ve hatta ayrıntıları yasama tasarrufu içinde yer almakta (meselâ 1945 tarihli İsveç Cezaevleri Kanunu gibi), İngiltere misali diğer bazılarında da bu husus aşağı yukarı tamamen idarenin düzenleyici tasarruflarına bırakılmaktadır (26). Bu sebeple, tüm konuyu bütünüyle ayrı bir disiplin olarak *Kriminalpolitik* içinde muhafaza tercihe şayan görünmektedir; böylece *Kriminalpolitik*, «Ceza Kanunu ve ceza sistemi reformunda güdülecek politika ile meşgûl»; sosyolojik ve psikolojik veçheleri de dahil bütün yönleriyle Suç Hukuku Sosyolojisi, Kriminoloji ve Penoloji tarafından toplanan materyelden; Ceza Kanununun uygulanması vetiresinde (analitik, tarihî, mukayeseli ve sosyolojik) *Jurisprudence*'in da yardımıyla edinilen tecrübelerden pratik-politik sonuçlar çıkaran disiplin olarak tanımlanabilecektir.

-
- (24) Meselâ Edmund Mezger'in *Kriminalpolitik* (1934) adlı eseri, kendisinin eserin sonuna doğru, suç sebeplerini araştırmanın, değerlendirme yerine geçemeyeceğini söylemesine rağmen (s. 203), genellikle Kriminoloji konusunda yazılmış bir kitaptır. *Handvörterbuch der Kriminologie*, Vol. II, (1933), s. 861 ve son. adlı kitabında yer alan «*Kriminalpolitik*» adlı yazısında yazar, «*Kriminalpolitik*»e kâh Kriminolojinin bir kısmı, kâh bunun vazgeçilemez şart unsuru olarak bakmaktadır. Sadece ikinci görüş yerindedir.
- (25) Ernest Seelig, makale, «*Kriminalpolitik*», *Handwörterbuch der Kriminologie*, Vol. II (1933), s. 75; daha yeni olarak *Lehrbuch der Kriminologie* adlı eserinde (Verlag Jos. A. Kienreich, Graz, 1951), s. 17.
- (26) Bk. meselâ The Criminal Justice Act, 1948, madde 52, ve Lionel A. Fox, «The Swedish Prison Act 1945 and the English Criminal Justice Act 1948», *Festschrift Tillagnad Karl Schlyter* (Stocholm, Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1949), s. 102 ve son.

Suç ve ceza ile ilgili bilimsel faaliyette dört ayrı dalın varlığından bahis, bunlardan her birinin ayrı akademik kürsülere ve ayrı ders kitaplarına ihtiyaç gösteren dört ayrı disipline tekabül ettiği gibi yanlış bir anlamda alınmalıdır. Halen olduğu üzere Suç Hukuku ve Kriminoloji gibi ikili bir ayırımla pekâlâ yetinebiliriz, yeterki bunların neye delâlet ettiği hususunda berrak bir fikre sahip olalım.

Bu böyle olunca, şimdiye kadar yapılmış bulunan ayırımın pratik faydasından şüphe edilebilir. Evvelce görüldüğü gibi bu ayırımlar, çeşitli disiplinlerce sorulacak soruların nev'i ve güdülen amaçlarla ilgilidir. Keza bunlar arasında, kullanılan teknikler bakımından da farklar vardır. *Kriminalpolitik* hariç, diğerleri aynı zamanda idiographic ve nomothetic nitelikte olmakla beraber, Suç Hukuku Sosyolojisi daha ziyade genel ile, Kriminoloji ise daha ziyade özel ile ilgilenmektedir. Kriminoloji suça götüren şartları, Hukuk Sosyolojisi ceza mevzuatını ortaya çıkaran şartları incelemektedir. Gerekli görülen çeşitli operasyonların teşrihi, hem bunlardan her birinin daha iyi anlaşılmasını sağlaması, hem de sosyolog ile hukukçu arasında mümkün en iyi işbölümünü kolaylaştırması sebebiyle faydalı, hatta zaruridir. Kriminolog için lüzumlu görülmeyen kanunî bilgi, Sosyolojik *Jurisprudence* alanında zaruridir. Suç Hukuku Sosyolojisine ilişkin meselelerin çözümünde ise hem hukuk, hem de sosyoloji alanında yetişmiş olmak gerekir. *Kriminalpolitik*'e gelince bu, münhasıran normatiftir. Söz konusu disiplin bazı standart ve değerlerinin mevcudiyetini peşinen farzetmektedir, ve ahlâk ve din ile yakından ilgilidir. Bu değerleri ne Kriminoloji, ne de Sosyoloji yahut *Jurisprudence* tayin edebilir: bunları politika-yapan disiplinler değildir. Yaptıkları tek şey, politika-yapanlara gerekli bilgiyi sağlamak suretiyle yardımcı olmaktır; bu bilgiler sağlanmaksızın girişilecek mezkûr değerlerin inşai amelîyesi ve bu değerlerin, içinde yer alacağı düzenle ilgili nihaî karar zarureten hatalı ve tek taraflı olacaktır. Meselâ çocuk düşürmeye ilişkin kanun değişikliği konusunda makûl bir karar alabilmek için, evvelce de belirtildiği gibi, cinsiyet itibariyle, sosyal ve dinî gruplar bakımından ayrılmış kamu oyununun durumu, tıp mesleği mensuplarının, nüfus uzmanlarının görüşü konusunda mümkün mertebe etraflı bilgi sahibi olmak gerekir. Bununla beraber nihaî karar politik ve ahlâkî nitelikte bir karar olacaktır; bu ise, belki de birbiriyle çelişme halinde olan söz konusu farklı görüşlerden hangisini tercih edeceğimiz konusunda bir karara varmak demektirki, bu da bir takdir meselesidir. Genellikle politikacının durumunda olduğu gibi, Suç politikacısının da bilimsel eğitim gör-

müş bir uzman olmasını beklememekteyiz - kendisinden beklediğimiz tek şey, uzmanlarca sağlanan bilgiyi en şuurlu şekilde kullanabilmesidir.

III

Suç Hukuku Sosyolojisine ilişkin bazı özel meseleleri biraz daha ayrıltılarıyla inceleyebilmek için, zemini temizleyici nitelikte yeter şeyler söylemiş bulunuyoruz. Benzeri meseleler, şüphesiz, Suç Hukukunun bütün bölümlerinde ortaya çıkmaktadır. Bu meselelerden bazılarını, Suç Hukuku Sosyolojisi ve aynı zamanda Sosyolojik *Jurisprudence* denemesi niteliğindeki *Criminal Justice and Social Reconstruction* adlı eserimde ele almıştım. Fakat kitabın tamamlanmasından bugüne kadar geçen kısa süre içinde dahi bir takım yeni meseleler ortaya çıkmış, eski meselelerden bazıları da yeni bir ışıkla aydınlanmıştır.

Bu meselelerden ilki harpte düşmanla işbirliği yapmış olanlara ilişkindir ve bu, düşman işgaline uğramış ülkelerin adliyesi için harp sonrası safhada fevkalâde önemli bir konu teşkil etmiştir. Sözü edilen konuya ilişkin vakıalar ve meseleler hakkında bana verilen bilgiler için -bunlar pek tabii olarak eksik ve ikinci elden edinilmiş malûmattır-, Profesör van Bemmelen (Hollanda ile ilgili (27)), Mr. Givskov ve Mr. Christiansen (Danimarka ile ilgili (28)) ve konuyu birkaç defa *Yearbook of the Northern Associations of Criminalists* (29) adlı yıllıklarında ele alan İskandinavyalı Kriminologlar Derneği gibi yetkili kaynaklara şükran borçluyum. Düşmanla işbirliği yapan vatandaşların nasıl bir muameleye muhatap olacakları gibi politika meseleleriyle uğraşmak, her ne kadar, benim için aşırı bir cür'etkârlık ise de, bu konuyu, hukukî ve sosyolojik metodolojinin bazı noktalarını aydınlatma amacıyla kullanmam her halde mazur görülebilecektir. İlginç yazısında Profesör

(27) J. M. van Bemmelen, «The Treatment of Political Delinquents in some European Countries», *Journal of Criminal Science*, Vol. I, 1948, s. 110 ve son.

(28) Carl Christian Givskov, «The Danish «Purge-Laws»», *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 39, kasım-aralık, 1948. Karl O. Christiansen, *Mandlige Landsvigere i Danmark under Besættelsen* (İşgal sırasında Danimarkada Almanlarla işbirliği yapan erkekler), (Kopenhavn, G. E. C. Gads Forlag - 1950 ve *Landviger Kriminaliteten*, Gads Forlag, 1955).

(29) Bk. *Yearbook* 1944-5 ve 1946-7 (Ivar Haeggstroms Boktryckeri A. B., Stocholm).

van Bemmelen'in de belirttiği üzere, cezayı gerektiren işbirliği ile gerektirmiyen işbirliği şekli arasında doğru bir ayırıcı hattın çizimi fevkalâde güçtür. Givskov'a göre, «Düşmanla birlikte çalışma ve ticaret yapma» hakkındaki 1945 tarihli Danimarka Ceza Kanunu, hiçbir ayırım gözetmeksizin her çeşit işbirliğini değil, fakat sadece «suç teşkil eden» işbirliğini cezalandırmaktadır; çünkü Givskov'un da dediği gibi, «Almanlarla iş ve ticaret alanında belirli ölçüde bir işbirliği, memleket ekonomisi için mutlak surette zaruri idi». Danimarka «Tasviye Kanunu», söz konusu «suç teşkil eden işbirliği» teriminin açık bir tarifini vermemiş, belki de verememiş, fakat tahdidî olmıyan bazı örnekleri muhtevi bir liste yapmakla yetinmiştir (30). Bu halin bir neticesi olmak üzere Danimarka Mahkemeleri de anlamı belirsiz mezkûr terimin yorumlanmasında tüm sorumluluğu yüklenmişlerdir; bu görevin, ancak, meseleyle bağlantılı pekçok politik, ekonomik, sosyolojik ve morâl faktörlerin etrafında incelenmesinden hasıl olacak ışık altında yerine getirilebileceği aşikârdır. Ceza Mahkemeleri önüne, Ehrlich ve Sosyolojik Jurisprudence Okulu mensubu diğer kişilerin anladığı manada *Menfaat Değerlendirmesi* (Interessen - Abvagung) kavramından daha güç bir mesele hemen hemen gelmemiş gibidir. Keza Profesör van Bemmelen'in işaret ettiği 1945 Belçika Kanunu da tamamen hukukî olmaktan ziyade, politik, sosyal ve ekonomik nitelikte bir analiz ve yorumu gerektiren karmaşık pek çok terimi ihtiva etmektedir. Her ne hâl ise böyle bir analiz, analitik ve sosyolojik *Jurisprudence*'in kapsamı içinde kalacaktır. Lâkin belirli kanun hükümlerinin yorumundan ziyade, düşmanla işbirliği yapmış bulunanların en surette cezalandırılacağı meselesi açısından, işbirliğinin tüm sosyolojik, politik, ekonomik durumu incelendiği takdirde de Suç Hukuku Sosyolojisi alanına girmiş oluruz. Bu halde ise aşağıdakilere benzer meselelerin ele alınması gerekecektir : Aca- ba, Givscov'un ileri sürdüğü üzere, düşmanla ekonomik işbirliği, millî ekonominin korunması için gerçekten zaruri mi idi ve bu zaruretin sınırı nereye kadar uzanmakta idi; yoksa passif direnme yahut «kendi yağıyla kavrulma» politikası ya da Gandhi'nin (31) aldığı anlamda bir «Satyagraha» politikası, objektif bir değerlendirme ile, daha mı yararlı olacaktı; benzeri objektif argümanlar bir

(30) Keza Bk. Stephan Hurwitz, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Vol. 63 (Berlin, 1950), s. 132-4.

(31) M. K. Gandhi, *An Autobiography or The Story of my Experiments with Truth*, Mahadev Desai tercümesi (Ahmedabad, Navajivan Publishing House, 1945 bası), s. 389.

yana, çeşitli halk gruplarının bu konuda ne düşündüğü; halkın, her ne bahasına olursa olsun, kendi yağıyla kavrulma politikası lehinde mi olduğu, yoksa kül halinde bir ekonomik çöküntüyü bertaraf için, sınırlı işbirliği gibi daha basiretli bir yolu mu tercih ettiği; işbirliği yapmama halinde maruz bulunulan tehlikelerin ne olacağı vs.? Kanun koyucuya dayanak olmak üzere bütün bu hususlarda bilgiye ihtiyaç vardır ve kanun koyucu da, bu suretle toplanan materyele dayanarak kendi politik ve morâl değerlendirmesini yapacak, gerekli kanunları çıkaracaktır (*Kriminalpolitik*); böylece alınan karar, pekâlâ, memleketten memlekete ve harbin muhtelif safhalarında değişik olabilir.

Sosyolojik *Jurisprudence*'in kapsamında vaki genişleme ile ilgili ve yeni milletlerarası ceza hukukundan alınan diğer ilginç bir örnek de, son zamanlarda doğmuş ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 11 Aralık 1946 tarihli toplantısında tarif edilmiş *jenosit* suçudur. Jenosit, millî, ırkî veya dinî bir grupun, muhakkak fizik ve biyolojik anlamda değil, bazan daha ziyade kültürel ve politik anlamda, sistematik şekilde, bilinerek ve istenerek ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir (32). Söz konusu «kültürel jenosit», Konvansiyonun son şekline her ne kadar dahil edilmemiş ise de, meselâ liderlerinin ortadan kaldırılması yolundan, toplusal bir birim sıfatıyla bir grupun tahribini de bu suç kavramı içine sokan görüşler vardır (33). Irk, millet vs. gibi kavramlardaki belirsizlik karşısında, «millî, ırkî ve dinî gruplar» ibaresini yorumlamanın gayet karmaşık bir sosyolojik incelemeyi gerektireceği açıktır.

Criminal Justice and Social Reconstruction adlı eserimizde, mülkiyet kavramında vaki değişme ve günümüz toplumunun ekonomik ve sosyal bünyesinde kendini gösteren tahavvüller neticesi, yürürlükteki ceza kanununun, bhusus bunun ekonomik bölümündeki, pekçok hükümlerinin çağdaş gelişme ile olan ilişkisini kaybettiğini göstermiye çalışmıştık. Konunun burada ayrıntılarına girmek

(32) Bu konuda bilhassa Bk. Raphael Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe* (Washington, Carnrgie Endowment for International Peace, 1944), Chp. IX; *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*, B.M.Harp Suçları Komisyonu tarafından hazırlanmıştır (London, 1948), s. 196 ve son. Keza Bk. Arthur Wegner in *Materialien zur Strafrechtsreform*, Vol. I (Bonn 1954, Dr. Hans Heger, Bad Godesberg), s. 391 ve son.

(33) Bk. Hans Heinrich Jescheck, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Vol. 66, 1954, s. 193 ve son., bilhassa 213.

yersiz ise de, Bay Hâkim Lynskey başkanlığında özel surette kurulmuş bir Mahkeme aracılığıyla, İngiltere'de ve diğer yabancı ülkelerde dikkati üzerine çekmiş ekonomik nitelikteki bir suça kısaca atıfta bulunmak istiyorum (34). Bu olayda ne gerçek anlamında bir ceza muhakemesi, ne de bir suçluluk ve mahkûmiyet kararı söz konusu olmakla beraber, temel mesele, yani rüşvet kavramının yorumu, niteliği bakımından tamamen aynidir. İngiliz hukukunda, İrtikâp ve Rüşvetin Önlenmesi hakkındaki Kanunların (35) öngördüğü suçlardan biriyle itham edilebilmek için, memurun İdare ile iş yapmak isteyen kişiden, meselâ hediye alması tek başına yetmemektedir. Bunun «ifsat eder surette» (*corruptly*) yapılmış olması gerekir ve hediyenin masumane (iyi niyetle) verildiği hususunu ispat da sanığa düşmektedir. Bu «ifsat eder surette» kelimesinin yorumu için, ilgili topluluğun ekonomik ve sosyal bünyesini ve hukukî üst-yapısını konu alan sosyolojik bir inceleme gerekli olabilir. Plânlı ekonominin avantajlarıyla *birakınız yapsınlar* sisteminin avantajlarını uzlaştırmaya çalışan bir ekonomik sistem içinde, bir taraftan Devlet daireleri ve memurlar, öte taraftan da özel teşebbüs temsilcileri arasındaki ekonomik, sosyal ve hukukî münasebetlerin bilhassa gözönünde tutulması lâzımdır. Zamanın Başbakanı Mr. Atlee de (36), mahkeme zabıtlarına atıfta bulunarak, «Bakanların manastır hayatı yaşamaları gerektiğini düşünmenin hatalı olduğunu; kendilerinin gerek halkı, gerekse ilgili buldukları meseleleri yakından tanımaları gereğinin pek önemli bir husus teşkil ettiğini» belirtmiştir. Ve sorumluluklarını bilen Basın organları da «Mahkemece yapılacak açıklamalar sonunda, İdare ve endüstri arasındaki zaruri irtibatın, kamu oyunun baskısıyla, gelecekte, şimdikinden daha güç ve daha bozuk bir hale gelebileceği tehlikesine» işaret etmişlerdir (37)). Lynskey Mahkemesince ele alınan meselelerin değeri beni burada hiçbir surette ilgilendirmemekle beraber belirtmek isterimki, günümüz toplumunun gerçek ve ihtiyaçları, bahusus iş ve Hükûmet çevrelerinde, bunlardan beherini temsil eden kişiler arasındaki münasebetler konusunda genellikle benim-

(34) «Report of the Tribunal appointed to inquire into Allegations reflecting on the Official Conduct of Ministers of the Crown and other Public Servants» (London, H. M. S. O., Cmd, 7616, 1949).

(35) An Act for the better Prevention of Corruption of 4 th August, 1906 (6. Edw. 7. Ch. 34) ve an Act to Amend the Law relating to the Prevention of Corruption of 22 nd December, 1916 (6 and 7 Geo. 5. Ch. 64)

(36) House of Commons Debate of 3 rd February, 1949 (Hansard, cols. 1855-6).

(37) Mr. Alan Campbell-Johnson, **The Observer**, (ocak 1948).

senmiş hattı hareket standartları; ve bu standartların topluluğun meşru ihtiyaçlarına kıyasla ne derece yerinde olduğu hususu sosyolojik bir analize tabi tutulmadan, «rüşvet» terimini makul surette yorumlamak mümkün olmayacaktır. Şu halde söz konusu standartların, kanunun lâfız ve ruhuyla ne derece kabili telif olduğunu incelemek Ceza Kanununun bilimsel yorumuna has bir görevdir; ve nihayet, meselâ, topluluğun bazı gruplarınca benimsenmiş davranış şekillerinden gayri hattı hareket standartlarının sarahaten kanuna ithalinin arzulandığı hallerde, kanun değişiklikleri için karar vermek hususu da *Kriminalpolitik*'in ödevidir.

Keza aile konusunda takınılan tavırdaki aileye ilişkin değer hükümlerindeki değişiklikler ve bu değişikliklerin, aile hayatını koruma amacıyla konmuş suçların yorumlanmasında yaptığı etkiler de pekçok netice doğurmuştur. İngiliz mahkemeleri eskiden, zina itirafı üzerine karısını öldüren kocayı ağır tahrik altında suç işlemiş kişi saymakta, böylece onu mevsuf adam öldürme fiilinden değil, adi katilden suçlu bulmaktaydı. Halbuki Lordlar Kamarası, 1949 yılında, *Holmes v. Director of Public Prosecution* vak'asında, Lord Simon'un ağzında ifadesini bulan aşağıdaki gerekçeyle bu prensipten vazgeçmiştir: «benzeri konularda *common law* prensiplerinin uygulanması, belirli bir ölçüde toplumsal gelişmeye tabi olmalıdır... toplum ilerlediği cihetle, her olayda, fertten, nefesine hakim olmasını istemek zorundadır» (38). Bu meselelerin can alıcı noktasını teşkil eden husus şudur ki, günümüz toplumu yalnızca orman kanununu red ve daha ziyade nefse hakimiyet istemekle kalmamakta, üstelik karıya da artık kocanın serbest tasarrufunda bulunan bir mal gözüyle bakılamıyacağını kabûl etmektedir. Fazla olarak zina günümüzde sık sık raslanan bir olay haline geldiğinden ve boşanmada geçerli kanunî bir lâzimedden fazla birşeyi de ifade etmediğinden, toplum içinde gördüğü takbih de eskisi kadar şiddetli değildir. Sosyolojik *Jurisprudence* ve *Kriminalpolitik*'in bu gelişmeleri gözönünde tutması zaruridir; ve bu hususun göz önünde tutulduğu da gerek Lordlar Kamarasının kararında, gerekse zina suçunu ilga eğilimi gösteren Kıt'a Avrupası modern ceza mevzuatında açıkça görülmektedir (39). Birleşik Dev-

(38) *Holmes v. Director of Public Prosecution* (1949) 1 K. B. 405. Keza Bk. Report of Royal Commission on Capital Punishment, 1953 (Cmd. 8932), s. 50. Kenny, *Outline of Criminal Law*, (yeni bası, J. W. C. Turner, Cambridge University Press, 1952), s. 137.

(39) Bk. meselâ, 23 Eylül 1948 tarihli Finlândiya Kanunu ve 2 mart 1951 tarihli Yugoslav Ceza Kanunu,

letlerde, adı edilen suç için ağır cezalar uygulayan bazı Devlet kanunlarındaki mezkûr hükümlerin ölü metin haline gelmiş olmasını hayretle karşılamamak gerekir (40).

Karıya, kocadan gayrı bir verici aracılığıyla yapılan sun'î döllemenin gittikçe yaygınlaşması vakıası dahi zina, ve hatta fücur yahut ırza geçme suçlarını cezalandıran kanun hükümlerinin yorumunda yeni meseleler ortaya çıkarmıştır. Gerçekten bazı hukuk sistemlerinde kocanın, karının zinasına rıza göstermesi bu suçu ortadan kaldırmamaktadır; şimdi sun'î dölleme hukuken, normâl cinsî münasebete, yani kanun koyucunun zina fiilini suç haline getirirken muhtemelen düşündüğü münasebete muadil tutulursa, bu sistemlerde gerek sun'î yoldan döllenen karı, gerekse verici zina suçunu işlemiş olacaktırlar. Otuz sene kadar evvel verilen ve kendisine sık sık atıfta bulunulan bir vak'ada Kanada Mahkemesinin verdiği sonuç nitekim bu olmuştur (41). Fakat bugünün Sosyolojik *Jurisprudence*'i böyle bir yorumla, zina kavramının hakiki görünümünün (*Gestalt*) (xxxx) tahrif edilip edilmediğini araştırmak zorundadır. Bahusus zinayı cezalandırırken güdülen gerçek amacın ne olduğunu: kanunun neyi, fûruun nesebini mi yoksa evliliğin dinî bağı mı veya eşlerden birinin, diğerinin sadakatına olan güvenini mi korumak istediğini bulmak gerekir. Şayet amaç sonuncu, yani güveni korumak ise, eşin muvafakatı elbette etkili olacaktır. Bu çetin meselelere burada bir cevap temini gene yersiz olmakla beraber, günümüz toplumunun kabûl ettiği değerleri ve tutumlarını sosyolojik bir analize tâbi tutmadan bu konuda doğru bir cevap verilemeyeceğini göstermek uygun olacaktır (42).

Şimdiye kadar sunulmuş bulunan malzemedен edinilebilecek diğer bir intiba da, günümüz Suç Hukuku yasama tekniğinin, ga-

(40) Morris Ploscowe, *Sex and the Law* (NewYork, Prentice-Hall, Inc., 1951), S. 155 ve 281.

(41) Orford v. Orford, 1921, 49 Ont. L. R. 15, Ploscowe'dan naklen, *Sex and the Law*, s. 115, ve *Minnesota Law Review*, Vol. 33, Ocak 1949, s. 151.

(xxxx) Hattızatında ayrı fakat biribiriyle bağıntılı unsurların vücuda getirdiği bölünemez bir bütün. Bu bütün, kendini vücuda getiren unsurların toplamından ziyade, bunların biribiriyle kaynaşması sonucu vücuda gelmiştir. Her unsur, bütünün bir üyesidir; fakat unsurun mahiyeti, bu bütünün bir üyesi olması vakısıyla bağıntılıdır (Bk. H. P. Fairchild, *Dictionary of Sociology and Related Sciences*, NewJersey, 1961), (Terc. eden. notu).

(42) Meselenin tümü *Artificial (Human) Insemination* (London, Heinemann, 1947) adlı, 11 nisan 1946 tarihli Konferans raporunda tartışılmıştır.

yet müphem ve genel terimler kullanmak suretiyle, kazaî yoruma gittikçe genişleyen bir alan bırakmak yönünde hergün biraz daha gelişen bir eğilim göstermesidir. Bu hâl çözümü gereken meselelerin hergün biraz daha mudilleşmesinin ve, belki de, modern yasama temposundaki sür'atin önlemez bir sonucudur. Binnetice bu çeşit kanun metinlerinin yorum ve uygulanmasında kullanılacak teknik de *Gestalt Jurisprudence* adlandırılabilen tekniğe, yani «tabii ortamından tecrit edilmiş münferit davranış unsurlarının geleneksel incelenmesi» yerine, davranışın, fonksiyonel tüm bir organizm olarak ele alınması (43) tekniğine tamamen uygun düşmektedir. Fazla olarak, meseleler gittikçe genişlik kazandığından ve bu meselelerin çözümünde başvurulan hukukî kavramlar sadece tek bir teknik tarafından çözümlenemez derecede mudilleştiğinden, zannımca, *Sosyolojik Jurisprudence* tekniğinin, yerini, gerçek bir bilim olan Hukuk Sosyolojisine bırakması gerekecektir.

IV

Buraya kadar ele almış bulunduğum başlıca mesele, genel olarak Suç Hukukunda sosyolojik yaklaşımın ne anlama geldiği ve bunun neleri gerektirdiğidir. Sonuç olarak şimdi de suç hukukçusunun, sosyologdan almasında isabet bulunan bazı özel dersler üzerine dikkati çekmek istiyorum. Bunlar da şu şekilde özetlenebilir :

(1) Antropologlar gibi sosyologların yaptığı çalışmalar da, kanunun, sosyal kontrôl şekillerinden sadece biri olduğunu; kanun aracılığıyla cezalandırma ve ceza tehdidinden gayri, meselâ mükâfaat, kamu oyunun baskısı vs. gibi aynı derecede kudretli ve belki de daha etkili diğer sosyal kontrôl şekilleri bulunduğunu açıkça ortaya koymuştur.

(2) Keza gene açıkça ortaya konmuşturki hukukçu için ferdin, Toplum içinde ve diğer fertlerle olan münasebetleri bakımından incelenmesi, onun bu unsurlardan tecrit edilmek suretiyle incelenmesi kadar önemli ve zaruridir; ve Toplum bünyesinde ortaya çıkan sosyolojik değişmeler, Suç Hukukunda da mukabil değişiklikleri gerektirmektedir.

(3) Nihayet Suç Hukuku modern Toplumun kütleli niteliğini ve beşerî gayretin, bundan böyle, takım çalışmasına bağlı ol-

(43) G.W. Allport, *Personality* (1937), s. 16 ve son. Yasama tekniğine ilişkin meseleler ayrıntılı olarak *Criminal Justice and Social Reconstruction* adlı eserde tartışılmıştır, s. 203 ve son, ve *passim*,

duğu yahut hiç olmazsa büyük ölçüde kütle atmosferinin etkisi altında bulunduğu vakıasına daha fazla önem vermek zorundadır.

Konunun bu son veçhesi üstünde denebilirki, şimdiye kadar Suç Hukuku, suçlu davranışta kütle unsurunun ifade ettiği anlamı gereği gibi kavriyamamıştır. Suça katılma, suç işlemek için gizli anlaşma ve benzeri konulardaki kanun hükümleri daha ziyade siyasî suçlar gözönünde tutularak düzenlenmiş, ve bu hükümlerle güdülen asıl amaç da elebaşılarda kütle arasında bir ayırım yapmak, grup halinde işlenen suçlarda cezayı arttırmak olmuştur. Halbuki suçta kütle faktörünün ortaya çıkardığı vahameti, sadece cezanın arttırılmasını yahut ceza sorumluluğunun genişletilmesi veya daraltılmasını meşru kılan bir hâl olarak görmek yeter değildir. Kabûl etmek zorundayızki bu faktör, bir veya birkaç suçun iştirak halinde işlenmediği hallerde dahi tüm atmosferi etkileyebilir niteliktedir. Keza suçta kütle faktörü, ayrı kişiler tarafından işlenmiş ayrı suçları, kanun icabı ayrı ayrı ele almak zorunluğunda bulunduğumuz durumlarda da önem kazanabilir. Bunları söylerken, meselâ fabrikalarda, doklarda ve benzeri yerlerde işlenen ve son zamanlarda dikkati fazlaca çeken kütle halindeki hırsızlık suçlarının ortaya çıkardığı meseleleri düşünmekteyim. Bu gibi olaylarda kanun, bütün bu suçlar için müşterek olan sosyolojik ve psikolojik temel zemini hemen hemen hesaba katmamaktadır. Meselâ bildiğime göre ceza mahkemeleri usulü kanunu sadece birkaç kişinin aynı suça katılması halinde davaların birleştirilmesine cevaz vermektedir. Halbuki, gerekli teminat öngörülme şartıyla, kanunî anlamda suça katılmanın söz konusu olmadığı hallerde dahi davalar birleştirilerek görülürse, -yahut hiç olmazsa suçluluğun tespitinden sonra ele alınırsa- sosyolojik ve psikolojik müşterek zemin daha ziyade aydınlık kazanacak ve bu cins suç salgınlarının gerçek anlamı halk tarafından daha iyi kavranacaktır. Yalnız ceza kanununda değil, ceza mahkemeleri usulü kanununda da çözüm beklenen önemli sosyolojik meseleler mevcuttur.

Aynı şekilde, «bir bütün olarak grupun, disiplini daha iyi sağladığı... bizzat grupun, grup üyelerinin davranışını kontrolde, bu gruba dahil bulunmayıp fakat özel otorite ile donatılmış kişiden daha etkili olduğu» (44) hususunu sosyologlar hukukçulardan daha iyi bilmektedirler. Bu sebeple ben, suçluların mensubu oldukları tüm işçi grupuyla işbirliği yapmak isteyen değerli Hollan-

(44) Ogburn and Nimhoff, *Handbook of Sociology* (1947, Routledge and Kegan Paul, Ltd., London), s. 182.

da hâkimlerinin son tecrübelerini sempatiyle karşılamaktayım (45). Söz konusu tecrübelerin gayet vaitkâr görüldüğünü burada kayıt gerekir; yeterki kendilerini doğru yoldan ele alabilmek için bu grupların iç bünyesi ve hayatı hakkında kâfi bilgi edinebilelim ve bu gruplar da, keza, yeteri derecede tecanüs, tutarlılık ve dengeye, kuvvetli ve devamlı müşterek menfaatlere sahip bulunsun. «Geniş topluluklarda temaslar, modern bir şehirdeki gibi, gayri şahsî olma eğlimindedir ve bunlarda anonimliğe sığınma imkânı daima mevcuttur» (46). Şayet bir fabrikada devamlı işçi girip çıkması varsa ve bu işçiler arasında müşterek hiçbir şey yoksa, grup yaklaşımı muhtemelen başarısızlığa uğrayacaktır. Maamafih benzeri tecrübeler, günümüz ceza hâkimlerinin yalnız terbiyeci değil -bu husus esasında çok daha evvel gerçekleşmiştir-, aynı zamanda bir sosyolog olmak üzere bulduklarını göstermektedir.

(45) Bk. H. Mannheim, «**The Group Factor in Crime and Punishment**», (in *Group Problems in Crime and Punishment*, 1955, London, s. 19) Chp. I.

(46) Ogburn - Nimhoff, s. 183.